

A.G.L. de Pelleport. *De bohemiens*. Vertaald door Patrick Castelijns en Mario Molegraaf. Met een inleiding van Robert Darnton. Bert Bakker

Een onbekend meesterwerk ontdekken – welke onderzoeker zou het niet willen? De Amerikaanse historicus Robert Darnton, hoogleraar in Princeton, is het naar eigen zeggen gelukt. Als specialist van het 18^e eeuwse Franse boekenwezen heeft hij al menige schat aan de archieven ontfutseld. Aan hem danken we een nieuwe, fascinerende visie op het literaire bedrijf onder het Ancien Régime, waarbij de nadruk valt op de ‘literaire onderwereld’: het schemerige domein van broodschrijvers en schandaaljournalisten die frustratie en rancune moeiteloos wisten te verenigen met een revolutionaire verlichte boodschap.

Spannend en kleurrijk heeft Darnton in tal van boeken en artikelen hun bezigheden geanalyseerd, hun portretten getekend. Hoe ze hun hooggestemde ambities zagen omslaan in teleurstellingen, hoe ze ternauwernood het hoofd boven water konden houden, hoe hun vaak heel of half pornografische schotschriften (‘libelles’) clandestien moesten worden verspreid, hoe de politie hun in de nek zat, arresteerde of opsloot in de Bastille, hoe ze gedwongen waren hun toevlucht te zoeken in Amsterdam of Londen – bij Darnton kan men het allemaal nalezen.

Van één van hen, Anne Gédéon Lafitte marquis de Pelleport (1754-1807?), is het bedoelde meesterwerk afkomstig. Een roman uit het niets, waarvan Darnton in Franse bibliotheken slechts zes exemplaren heeft teruggevonden. De titel? *Les bohémiens*, anoniem, in twee delen verschenen in 1790 en sindsdien nooit meer herdrukt. In een uiterst leesbare Nederlandse vertaling (van de hand van Patrick Castelijns en Mario Molegraaf) komt het boek pas nu voor de tweede keer uit, met een forse inleiding van Darnton.

Mede op basis van origineel archiefonderzoek schetst Darnton de ontstaansachtergrond, en stukje bij beetje komen we te weten wie Pelleport is geweest. Door vrijwel iedereen die met hem in aanraking kwam, werd hij een schurk en een losbol gevonden, deze aan lager wal geraakte edelman, die na een huwelijk met een kamermeisje wegtrok uit de provincie, eerst naar Parijs en daarna naar Londen om er zijn geluk te beproeven. In Londen kwam hij terecht in een milieu van uitgeweken Franse publicisten, waar een zekere Théveneau de Morande, schrijver van de beruchte ‘libelle’ *Le Gazetier cuirassé* (1771), officieus de scepter zwaaide.

Pelleport werd zijn al even officieuze opvolger, nadat Morande was gaan spionneren voor de Franse overheid, die er veel aan gelegen was een eind te maken aan de vaak zeer scabreuze laster over koning en koningin, hovelingen en ministers en niet vergeten hun minnaars en minnaressen. Door het verraad van Morande alsmede de ‘despotische’ acties van de Franse politie in een pamflet (*Le diable dans un bénitier* – 1783) te bespotten en de Londense *libellistes* af te schilderen als kampioenen van de vrijheid, vestigde hij zijn naam in dit dubieuze milieu.

In *De bohemiens* kijkt Pelleport als romancier terug op zijn Londense verleden, nu met aanzienlijk minder geestdrift. De boodschap van dit curieuze boek luidt dat de ‘literatuur’ een schrijver enkel ellende bezorgt. Pelleport had het aan den lijve

ondervonden, want in 1784 was hij onder valse voorwendselen terug naar Frankrijk gelokt, gearresteerd en opgesloten in de Bastille. Pas ruim vier jaar later, in 1788, kwam hij weer op vrije voeten.

In dezelfde periode zat ook de markies de Sade gevangen in de Bastille. Over eventuele contacten (niet ondenkbaar, want zo draconisch was het gevangenisregime niet) ontbreekt helaas elk bericht. Voor Darnton, die ervan uit gaat dat *De bohemiens* grotendeels in de Bastille werd geschreven, is de nabijheid niettemin aanleiding om Pelleports roman te vergelijken met het werk (onder andere *Les cent-vingt journées de Sodome*) dat Sade tezelfdertijd schreef. Volgens hem is Pelleport de betere schrijver van de twee, begiftigd met een 'scherpere stijl' en 'meer literaire vaardigheid'. Zou dat echt zo zijn, dan kan er met recht van een 'meesterwerk' worden gesproken.

Maar, eerlijk gezegd, het enthousiasme over de ontdekking blijkt tot enige overdrijving te hebben geleid, al zou je ook kunnen zeggen dat Robert Darnton beter is als historicus dan als literair criticus. Want Pelleports roman, een gezellige compositorische hutspot (die niet per se aan niveau wint doordat Cervantes en Sterne er de evidente inspiratiebronnen van zijn geweest, naast vele anderen), mist ten ene male de unieke, zowel literaire als pathologische kwaliteit van Sade's geschriften. Ook de krasse bewering dat *De bohemiens* 'de vergelijking [kan] doorstaan' met *Don Quichot*, *Candide*, *Gil Blas*, *Tristram Shandy* en *Le compère Matthieu* lijkt me alleen op te gaan bij de laatste titel: de tegenwoordig vrijwel vergeten schelmenroman van abbé Dulaurens uit 1766 is inderdaad net zo'n smeuge mixture van genotzuchtige filosofie, grove pikanterieën en malle avonturen.

Zonder overdrijving schrijft Darnton: 'Met een gematigder oordeel zou je het een bijzondere roman vinden, levendig en geestig, maar belangrijker als beeld van het literaire leven onder het Ancien Régime dan als uitzonderlijk kunstwerk'. Vanwege de bittere kijk op het literaire bedrijf wijst *De bohemiens* vooruit naar Balzacs *Illusions perdues* (1843) en de literaire Bohème van de 19^e eeuw, maar ook het eerste deel van de uitspraak klopt. Bijzonder is dit relaas over de advocaat Bissot en zijn broer Tifarès, die als Don Quichot en Sancho Panza over de 'verlaten vlakten van de Luizige Champagne' zwerven, namelijk beslist.

Beide personages zijn gebaseerd op echte personen: Pelleports vroegere vriend Jacques-Pierre Brissot en diens jongere broer Thivars. Brissot was een dag na Pelleport gearresteerd op verdenking van medeplichtigheid, en omdat hij al na vier maanden werd vrijgelaten ging Pelleport ervan uit – zoals uit de archieven blijkt: niet ten onrechte – dat hij belastende verklaringen tegen hém had afgelegd. In de roman wordt wraak genomen en daarbij moeten ook Brissots echtgenote en schoonmoeder (met wie Pelleport in een financieel conflict verwickeld was geraakt) als 'Félicité' en 'Voragine' eraan geloven: van hun lichaamsopeningen mogen de overige personages liederlijk gebruikmaken. Kortom, de methoden van de Londense schandaaljournalistiek worden hier voor privé-doeleinden aangewend. Want dat Pelleport in 1790 met zijn roman de sinds het uitbreken van de Revolutie voorspoedige *politieke* carrière van Brissot (die de voorman van de Girondijnen zou worden) heeft willen afremmen, blijkt nergens uit de tekst.

Juist het privé-karakter van deze 'sleutelroman' (Darnton) maakt dat het geen echt meesterwerk is geworden; het lukt Pelleport onvoldoende om zijn rancune tot iets meer algemeen te verheffen. Maar niets verhindert de lezer om te genieten van de jolige beschrijvingen van de rondzwervende en kippen stelende filosofen of 'bohemiens', bij wie Bissot en zijn broer zich onderweg aansluiten. Uit Darntons verklarende noten leren we dat in het gezelschap diverse vroegere collega's uit Londen (onder wie opnieuw Théveneau de Morande) te kijk worden gezet. Onder Pelleports pen mogen ze zich te buiten gaan aan idiote filosofische redevoeringen, persiflages van destijds gangbare opvattingen, en aan een hilarisch beschreven orgie met een club kapucijner monniken, waarbij de Morande-figuur ('Mordanes') in het nachtelijk duister de tandeloze mond van een oude bebaarde kapucijn aanziet voor het geslacht van Voragine – met alle gevolgen vandien, zoals in niet mis te verstane, zij het amper obscene te noemen termen ('verschrikkelijke stormram', 'een stroom weeïge likeur') wordt aangeduid.

In het tweede deel van de roman vormt Pelleports eigen levensverhaal de hoofdmoot, verteld door een 'pelgrim' die met de filosofen-bohemiens meereist naar Stenay, de geboorteplaats van de auteur. Tot en met de gevangenschap in de Bastille passeert Pelleports leven de revue, aangevuld met een even zotte als dubbelzinnige episode over een wondertouw dat – tot groot genoegen van de dames – de neus van de pelgrim kan doen groeien. Daarna breekt het verhaal af en is de roman ten einde. Een onverwacht slot (misschien afgekeken van Sterne's *A sentimental journey*) dat goed past bij de pesterige manier, vol uitweidingen en interrupties aan het adres van de lezer, waarop alles wordt verteld.

'Bewonder mijn schitterende en bloemrijke verbeelding', zegt de verteller tot de lezer, die bij zoveel parodieën en persiflages uit het verleden wel eens ongeduldig op zijn horloge kijkt. De verbeelding, waarvoor niets heilig blijkt, neemt in zekere zin de plaats in van de filosofie. Alle filosofische posities worden als ijdel gepreek aan de kaak gesteld, uitgezonderd het 'nietsisme' oftewel het hedonisme dat wordt belichaamd door het ezeltje van de bohemiens. Welnu, in de speelse, ongrijpbare vorm van de roman vindt dit hedonisme zijn meest suggestieve expressie: ook de verteller gaat onbekommerd zijn neus, pardon zijn pen achterna.

Zo weet het verhaal, hoezeer ook in de greep van particuliere wraakzucht, alsnog te raken aan iets dat daaraan ontstijgt en dat de gedaante aanneemt van een levensgrote paradox. Hoewel iedereen wordt ontraden om zich ooit met zoiets gevaarlijks als 'literatuur' in te laten, is het immers alléén in de literatuur, in het onmiskenbare vertellersplezier waarvan *De bohemiens* getuigt, dat de overal elders gefnuikte vrijheid van de schrijver zich ten volle kan uitleven.

(NRC Handelsblad, 1-9-2006)